

Muzea pro starší a pokročilé?

Několik poznatků z průzkumu problematiky

Eva Jelínková, Metodické centrum muzejní pedagogiky MZM Brno

V posledních 20 ti letech se muzea zaměřovala zejména na navázání spolupráce se školami, přípravu nabídky vhodné k doplnění výuky a zároveň na výchovu tzv. „budoucího návštěvníka“. Tedy, muzea se kromě své tradiční a léty ověřené práce věnovala zejména dětem. Byla odzkoušena řada nových způsobů, jak mladé návštěvníky zaujmout. Pro školáky jsou připravovány „pracovní listy“, které obsahují nejen testy a kvízy, ale i hádanky, křížovky či samostatné výzkumné úkoly. Výstavy jsou doplňovány dotykovými a hravými exponáty, které mají napomoci dětem snadno si zapamatovat probírané téma. Muzejní programy pro školy jsou doplňovány promítáním filmů, pouštěním zvuků atd. Situace se v jednotlivých muzeích liší v závislosti na jejich finančních a personálních podmínkách, ale dá se říci, že děti dnes většinou chodí do muzeí rády.

Co se týče nabídky pro tzv. skupiny obyvatel „se zvláštními potřebami“ se pozornost zaměřovala zejména na zrakově postižené, pro které bylo připraveno muzei a galeriemi několik hmatových výstav, některé výstavy byly doplněny hmatovými exponáty.

Poté, co jsem byla na podzim roku 2010 zařazena jako koordinátorka muzejních akcí pro seniory, rozhodla jsem se nejdříve zjistit situaci v této, pro mne zcela nové oblasti.

Přestože jsou senioři oficiálními dokumenty rovněž zahrnováni do znevýhodněných skupin a skupin se zvláštními potřebami, řeší legislativa – kromě problémů sociální a zdravotní péče – pouze fyzickou přístupnost muzejních objektů.

Vyhláška č. 398/2009 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb z 18. 11. 2009 stanoví obecné technické požadavky na stavby a jejich části tak, aby bylo zabezpečeno jejich užívání osobami s pohybovým, zrakovým, sluchovým a mentálním postižením, osobami pokročilého věku, těhotnými ženami, osobami doprovázejícími dítě v kočárku nebo dítě do tří let (dále jen „osoby s omezenou schopností pohybu nebo orientace“).

Mezi stavby občanského vybavení zahrnuje vyhláška v § 6 mimo jiné samozřejmě také stavby pro kulturu a duchovní osvětu. Ovšem u staveb, které jsou kulturními památkami, se ustanovení této vyhlášky použijí s ohledem na zájem státní památkové péče.

Podmínky přístupnosti staveb pro starší seniory jsou tedy obdobné, jako pro osoby zdravotně postižené. Je třeba počítat se všemi základními typy handicapů – pohybovými, zrakovými i sluchovými. Mezi seniory lze předpokládat značné procento osob, které muzea nenavštěvují z důvodu špatné přístupnosti. Protože většina muzeí je umístěna v historických objektech, je jejich zpřístupňování problémem – kromě památkové ochrany – zejména stavebním a finančním.

Z hlediska fyzické přístupnosti či nepřístupnosti je nutno řešit rovněž problém dostatečného počtu míst k odpočinku a jejich vybavení ergonomicky vhodným nábytkem. Tento problém je – na rozdíl od předchozích, vyžadujících stavební úpravy – poměrně snadno řešitelný.

Podle Projekce obyvatelstva České republiky, vypracované Českým statistickým úřadem na základě údajů roku 2002 by mělo v ČR žít v roce 2020 2 088 000 seniorů starších 65 let, což by dle odhadu bylo 20,3% obyvatelstva. ¹⁾

Vzhledem k rostoucímu počtu osob seniorského věku a je potřeba se více zaměřit na kvalitu života ve stáří, a to nejen po stránce sociální a zdravotní, ale také na uspokojování kulturních a společenských potřeb.

Světová zdravotnická organizace (WHO) charakterizuje kvalitu života jako „To, jak člověk vnímá své postavení v životě v kontextu kultury, ve které žije, a ve vztahu ke svým cílům, očekávám, životnímu stylu a zájmům.“

Podle Tomáše Sokolovského je kvalita života seniorů se často vnímána jako schopnost vést nezávislý život a tedy schopnost provádět běžné každodenní činnosti. Podle toho pojetí žije kvalitně ten, kdo je se svým životem spokojen. A kdy je spokojen? Když se mu daří dosahovat cílů, které si předsevzal.

Senioři považují informace za jednu z významných priorit a o vzdělávání se domnívají, že zpomaluje stárnutí. Nebylo dokázáno, že vzdělávání stárnutí zpomaluje, umožňuje však tuto etapu života prožít aktivně. ²⁾

Usnesením vlády ze dne 22. března 2006 byla zřízena Rada vlády pro seniory a stárnutí populace. ³⁾

Zaměřuje se zejména na zpřístupnění a zkvalitnění zdravotní a sociální péče, odstraňování fyzických bariér, okrajově pak i odstraňování diskriminace seniorů. Teprve v poslední době se do popředí zájmu dostává řešení problematiky průcheschopnosti stárnoucí populace, řešení motivace zaměstnavatelů a zajištění rovných podmínek při zaměstnávání starších pracovníků.

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří) byl schválen Usnesením vlády ze dne 9. ledna 2008 č. 8. Jde v podstatě o přehled problematiky k řešení. ⁴⁾

„Program vychází z předpokladu, že ke zvýšení kvality života ve stáří a k úspěšnému řešení výzev spojených s demografickým stárnutím je nezbytné zaměřit se na následující strategické oblasti a priority. Níže uvedené cíle je žádoucí prosazovat horizontálně napříč sektory a na všech úrovních veřejné správy.

- Aktivní stárnutí
- Prostředí a komunita vstřícná ke stáří
- Zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří
- Podpora rodiny a pečovatelských
- Podpora participace na životě společnosti a ochrana lidských práv“

Bod „Aktivní stárnutí“ je věnován prodloužení doby ekonomické aktivity a zaměstnanosti a uplatnění starších lidí na trhu práce, věkové diskriminaci na trhu práce, možnostmi celoživotního učení ve vztahu k zaměstnanosti. Další body jsou věnovány bydlení, dopravě, zdravotní a sociální péči, ochraně před trestnou činností.

K bodu „Podpora participace na životě společnosti a ochrana lidských práv“ se vztahují i úkoly:

C. Podporovat zapojení starších osob do kulturních aktivit a projekty, které umožňují prezentaci těchto aktivit. Podporovat dostupnost kulturních událostí, památek a dalších kulturních a duchovních hodnot starším osobám ohroženým izolací a sociálním vyloučením.

Tento úkol je v gesci ministerstva kultury.

D. „Podporovat rozvoj univerzit třetího věku a dalších vzdělávacích aktivit pro seniory“. Podporovat vzdělávací aktivity na místní úrovni, včetně aktivit zaměřených na zvládání informačních a komunikačních technologií. Podporovat dostupnost informací o vzdělávacích aktivitách pro seniory.

Gestorem tohoto úkolu je MŠMT, spolupracovat mají MPSV, regionální a místní samospráva, nestátní neziskové organizace, Rada vlády pro seniory a stárnutí populace.

Zde se, bohužel, vůbec nepočítá s možnostmi muzeí a jejich potenciálem v oblasti vzdělávání. Oblast kultury a organizace zřizované státem se ve výčtu garantů a spolupracovníků neobjevují, stejně jako u bodu

B. „Podporovat zapojení starších osob do dobrovolnických aktivit a vytvářet podmínky pro zapojení dobrovolníků do aktivit určených pro seniory. Podpořit medializaci dobrovolnictví“, který je v gesci MPSV a ministerstva zdravotnictví.

Muzea nemohou splnit základní podmínku k předložení žádosti o finanční podporu dobrovolnického nebo vzdělávacího projektu pro seniory, tj. odvětvovou – rezortní příslušnost. Často je možnost předložení žádosti omezena na nestátní neziskové organizace pod.

Například do vyhlášeného dotačního programu k Evropskému roku dobrovolnictví 2011 se mohly přihlásit pouze nestátní neziskové organizace dětí a mládeže, nestátní neziskové organizace pracující s dětmi a mládeží a školská zařízení pro zájmové vzdělávání.

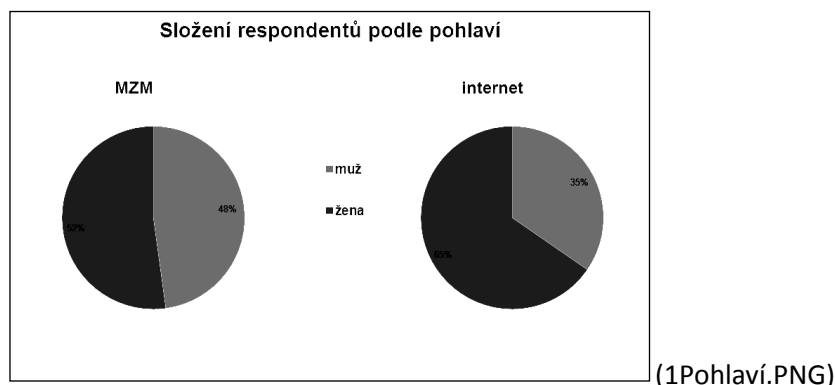
Není to však jistě jediný důvod, proč senioři zůstávají doposud stranou zájmu muzejních institucí. A to i přes to, že univerzity 3. věku nezvládají uspokojit obrovskou poptávku uchazečů o studium.

Abychom získali přehled o tom, co starší návštěvníky v muzeích zajímá, co jim vadí nebo chybí a jak by bylo možno případně zlepšit nabídku muzeí pro tuto skupinu návštěvníků, rozhodli jsme se provést dotazníkový průzkum. Byly připraveny 2 typy dotazníků:

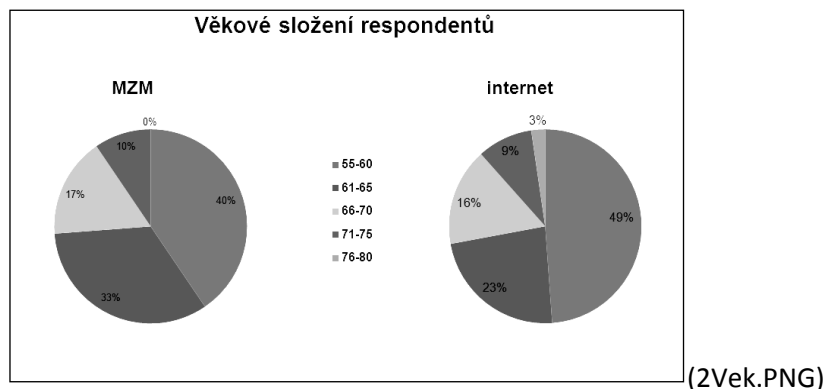
1. typ je tištěný „papírový“ dotazník, zaměřený konkrétněji na expozice Moravského zemského muzea. O jeho distribuci byli požádáni pokladní nejnavštěvovanějších objektů MZM – Pavilonu Anthropos, Paláce šlechtičen, Dietrichsteinského paláce a Biskupského dvora. Kromě obecných otázek jsme se zaměřili i na zjištění případných problémů ve stávajících budovách, expozicích a výstavách. Průzkum byl zahájen v polovině měsíce dubna 2011 a probíhá doposud.

2. typ byl internetový dotazník, zaměřený na obecné otázky, týkající se přístupnosti muzeí, přátelskosti prostředí a zejména pak na otázky zájmů a přání respondentů. Průzkum probíhal od 21. dubna do 31. května 2011. Přestože výzkum byl propagován nejen na stránkách Moravského zemského muzea, webových stránkách pro seniory i po soukromé linii, dotazník vyplnilo poměrně málo respondentů.⁵⁾

Průzkumu v MZM se zúčastnilo 52% žen 48% mužů, internetový dotazník vyplnilo 35% mužů 65% žen.

Věkové složení respondentů je odvislé od klesajícího počtu víceletých osob v populaci i od klesajících fyzických možností seniorů v pokročilejším věku. Nejvíce – mezi 40-50% respondentů bylo 55-60ti letých, mezi 61-65 lety se průzkumu zúčastnilo v MZM 33% a na internetu 23% osob. 16-17% těch, kteří vyplnili dotazník, bylo starých 66-70 let a jen 9-10% bylo 71-75 letých. Starší osoby se průzkumu zúčastnily pouze na internetu a to 3% ve věku do 80 let.

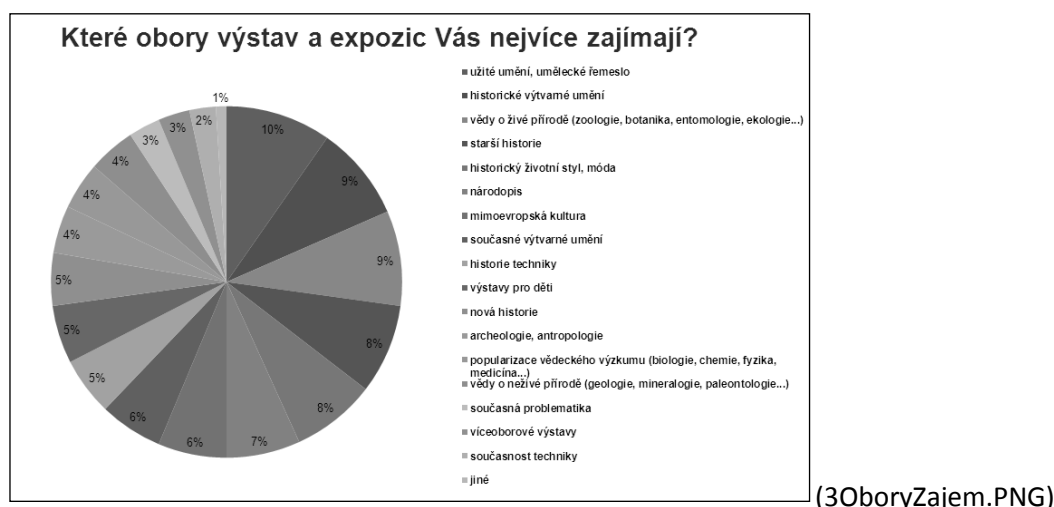
První otázkou v internetovém průzkumu jsme se pokusili zjistit, proč někteří lidé do muzea nechodí. Z těch, kteří si dotazník k vyplnění otevřeli, přestože nejsou muzejními návštěvníky, uvedlo 60% respondentů, že

mají problém se do muzea dostat. Z dalších důvodů, proč senioři do muzea nechodí je důvod „nestíhám“. Tyto odpovědi nebyly závislé ani na věku, ani na pohlaví.

Na otázku „S kým chodíte do muzea“ 1/3 dotázaných odpověděla, že do muzea chodí s dětmi, vnoučaty. Časté jsou návštěvy muzeí v doprovodu přátel nebo partnera.

Otázka „Co vás v muzeích zajímá“, nepřinesla jasnou odpověď. Většina respondentů si ráda prohlédne jak stálé expozice, tak výstavy. Zajímají je i „jiné akce v muzeu“, na volnou otázku jaké akce to jsou, jsme se – kromě jedné odpovědi Muzejní noc – dozvěděli jen, „jakékoliv aktuální akce“ a „všechny“. Zde nám, bohužel, respondenti příliš nenapověděli, jakým programem je zaujmout.

Odpovědi na otázku „Které obory výstav a expozic Vás nejvíce zajímají“ ukazují, že své zájemce si najde v podstatě jakýkoliv obor a téma. Protože respondenti mohli označit více oborů, ukázalo se klasické rozčlenění zájmů na humanitní, přírodovědné a technické, a respondenti uváděli vždy více příbuzných oborů.

Na otázku „Čím by bylo vhodné prohlídku doplnit“ odpovědělo nejvíce respondentů průzkumu v MZM (31%) „možnost si vzít alespoň některé exponáty do ruky“, 20% „tištěný materiál, který poskytne vyčerpávající informace k tématu“, na třetím místě (18%) to byl požadavek „promítání krátkých filmů k tématu“ a na čtvrtém (13%) „hlasový průvodce do kapsy“.

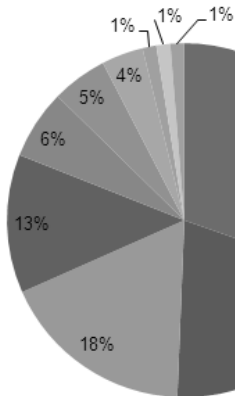
Internetoví respondenti rozdělili své požadavky rovnoměrněji. Nejvíce – 18% – si jich přeje „promítání krátkých filmů k tématu“, 14% by uvítalo „rekonstrukce prostředí a interiérů“, až na třetím místě se 13% se objevuje požadavek „možnost si vzít alespoň některé exponáty do ruky“, 12% respondentů by uvítalo „možnost si alespoň některé exponáty prohlédnout zblízka“, a rovněž 12% by chtělo „vyzkoušet si, jak věci fungují“ a „tištěné materiály, které poskytnou více informací k tématu“.

Četnost požadavku na „exponáty do ruky“ z řad respondentů průzkumu v MZM mohla být ovlivněna faktem, že v MZM jsou exponáty na dosah používány, a návštěvníci tedy tuto možnost znají. Počet požadavků na exponáty do ruky v MZM – 31% – výrazně převyšuje všechny ostatní odpovědi.

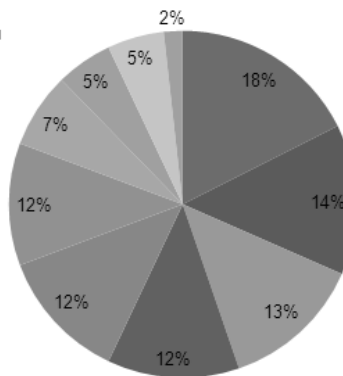
Tuto otázku bylo možno doplnit volným textem. Zde se objevil například požadavek na kostýmované průvodce, anebo koutek „Co neumíme vysvětlit“, kde by byly vystavovány předměty, jejichž funkci či poslání dnes neznáme. Ze zajímavých námětů je to rovněž možnost nahlédnutí do odborných publikací a časopisů přímo v expozici, hračky a hry pro děti (což můžeme chápat i jako požadavek doplnit výstavu, která zajímá seniora i aktivitou, která zaujme vnoučata, která jsou v muzeu častými společníky seniorů). Senioři by rovněž uvítali i větší sortiment upomínkových předmětů a replik v muzejních prodejnách.

Čím by bylo vhodné prohlídku doplnit?

MZM

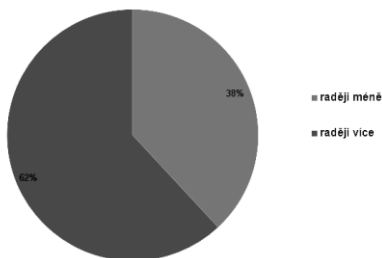
internet

(4CimDoplnit.PNG)

Na otázku „Kolik by mělo být ve výstavách exponátů“, odpověděla nadpoloviční většina respondentů, že raději více. Svůj názor zdůvodnili tím, že si mohou sami vybrat, co je více zajímavé, a mohou si udělat lepší představu o celém tématu. Ti, kteří dávají přednost menšímu množství vystavených předmětů svůj postoj zdůvodnili tím, že mají více času na prohlídku jednotlivých předmětů a velké množství vjemů otupí pozornost.

Kolik by mělo být ve výstavách exponátů?

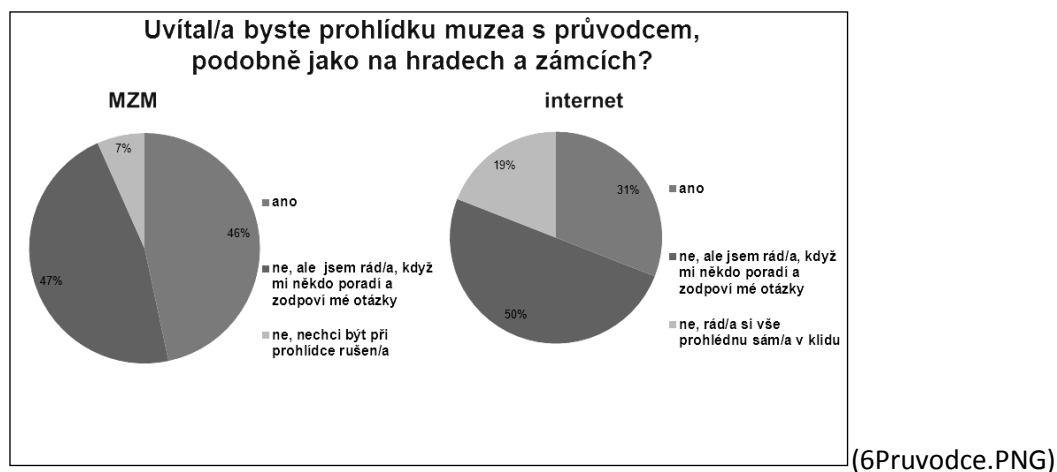

(5KolikExpo.PNG)

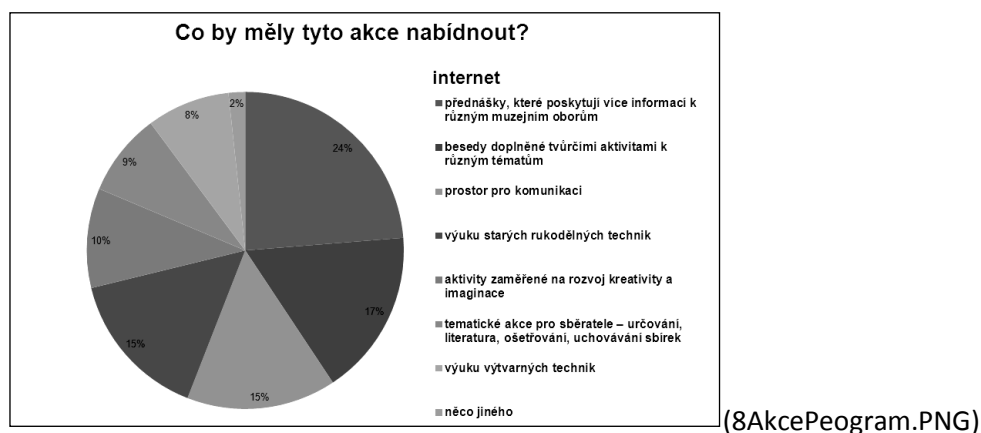
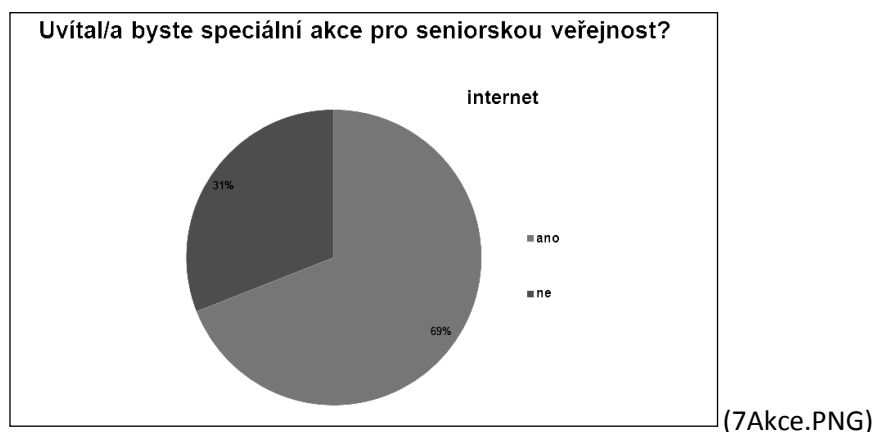
Popisky preferují senioři stručné ovšem s tím, že pokud mají zájem, najdou ve výstavě podrobnější informace. Ve volných textech dotazníku se pak pravidelně opakují požadavky na kontrastní písmo a papír, umísťování textů a popisek přímo k exponátům, ke kterým se vztahují, a požadavek na umístění textů ve správné výšce. Někteří respondenti se vyjádřili velmi odmítavě k popiskám na transparentních fóliích, které jsou v současné době oblíbené u výtvarníků, ale s oční vadou se velmi špatně čtou.

Překvapivé byly odpovědi na otázku „Uvítal/a byste prohlídku muzea s průvodcem, podobně jako na hradech a zámcích?“ Celých 46% odpovědí z řad návštěvníků MZM a 31% odpovědí přes internet bylo ano.

47% návštěvníků MZM a 50% internetových respondentů však dává přednost samostatné prohlídce s možností si u pracovníka muzea doplnit informace. S nikým nechce komunikovat jen 7% návštěvníků MZM a 19% internetových respondentů.

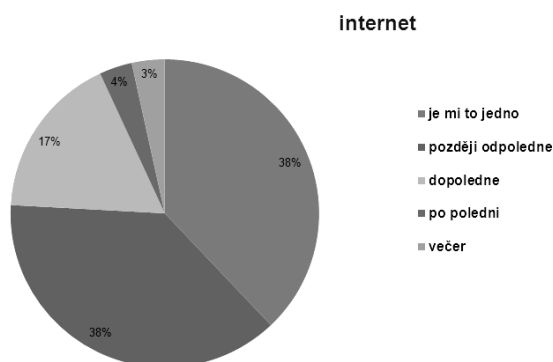

Velmi nás také zajímalo, zda by veřejnost uvítala nějaké speciální muzejní akce, určené seniorům a jak by měly být zaměřeny. Více než 2/3, přesněji 69% účastníků průzkumu by tyto akce uvítalo. Nejvíce zájemců by si přálo přednášky k různým muzejním oborům (24%), následují besedy doplněné tvůrčími aktivitami (17%). Třetí místo v četnosti odpovědí získaly „výuka starých rukodělných technik“ (15%). Stejný počet respondentů by na muzejních akcích hledal „prostor pro komunikaci“. Následují aktivity, zaměřené na rozvoj kreativity a imaginace, tematické akce pro sběratele, výuka výtvarných technik a „něco jiného“. V doplňující volné otázce jsme chtěli získat další tipy a náměty na činnosti, které by seniory zajímaly. Respondenti však tento prostor využili z větší části na upozornění na nedostatky: popisky, nedostatek místa k sezení, chybějící prostory k posezení a popovídání si či přečtení časopisů, publikací či katalogů a hlavní problém většiny seniorů, kterým je výše vstupného.

Na otázku, kterou dobu považují senioři za nejvhodnější pro konání akcí, odpovědělo 38% dotázaných, že je jim to jedno a stejný počet překvapivě preferuje pozdní odpoledne. O dopolední programy by mělo zájem pouze 17% seniorů. Nejmenší zájem je – v souladu s naším očekáváním – o konání akcí večer.

V kterou denní dobu by se akce pro seniory měly konat?

(9AkceKdy.PNG)

Další otázky se týkaly fyzické pohody v muzejních budovách. Kromě problémů s výtahy a množstvím schodů 81% seniorů chybí možnost se posadit, a to přímo ve výstavách. Místa k sezení, pokud vůbec jsou, pak hodnotí většinou jako nevyhovující.

Postřehy z volné otázky „s jakými dalšími nedostatky jste se v muzeích setkal/a“ se dají shrnout do následujících bodů:

- Expozice nejsou bezbariérové: „neviditelné“ prahy a další překážky; úzká místa; mnoho schodů.
- Špatná orientace: nedostačující označení v budově i expozicích; není předem jasné, jak je expozice velká.
- Špatně osvětlené exponáty.
- Popisky psané malým písmem na barevných papírech; umístěné mimo exponáty; příliš nízko.
- Málo míst k odpočinku; málo míst u videoprojekcí.
- Příliš rychlý výklad; použití příliš odborné terminologie.
- Uzamčené invalidní toalety.
- Vysoké ceny vstupného; vysoké ceny v muzejních kavárnách.

Doufám, že se nám, muzejním pracovníkům, podaří s využitím poznatků z průzkumu, zlepšit nabídku pro starší návštěvníky, zlepšit fyzickou dostupnost a pohodu v muzeích.

Poznámky:

1) [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/\\$File/4025rra.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/B0001D6145/$File/4025rra.pdf)
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/odhad_poctu_osob_s_narokem_na_starobni_duchod_do_roku_2066
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/ocekavany_vyvoj_poctu_obyvatele_podle_hlavnich_vekovych_skupin_do_roku_2066

2) Tomáš Sokolovský, Kvalita života seniorů, Centrum vizualizace a interaktivity vzdělávání s.r.o., Ostrava
 prezentace projektu Program celoživotního učení
 Projekty partnerství – GRUNDTVIG, PK-2007-27, Základní informace o projektu „Výměna znalostí o vzdělávání seniorů v ČR, Rakousku, Španělsku a Švédsku“, Národní agentura pro evropské vzdělávací programy Domu zahraničních služeb

3) <http://www.mpsv.cz/cs/2897>

4) <http://www.mpsv.cz/cs/5045>

5) Kompletní výsledky internetového průzkumu na adrese <http://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/navstevnici-muzei-55>.

